Piotr Brzostek
Uniwersytet Warszawski

ODPOWIEDZIALNOŚĆ KARNA ZA PRZESTĘPNE WSPÓŁDZIAŁANIE W PRAWIE ANGIELSKIM PO WYROKU *R V. JOGEE*; *RUDDOCK V. THE QUEEN*

1. WPROWADZENIE

Odpowiedzialność karna za przestępne współdziałanie należy do najbardziej skomplikowanych i najciekawszych zagadnień w prawie karnym. „Ta część prawa skupia bowiem jak w soczewce wszystkie istotne kwestie dotyczące odpowiedzialności karnej”[1].

Zakres odpowiedzialności osób, które w ten lub inny sposób współdziałają w popełnieniu czynu zabronionego, jest jednym z najważniejszych pytań dla prawa karnego. Merytoryczny związek między czynem realizującym znamiona typu czynu zabronionego a innymi zachowaniami wymaga dokładniejszego sprecyzowania. Nie powinno też dziwić, że zakres tej odpowiedzialności jest kulturowo zmienny i wygląda inaczej w różnych systemach prawnych.

Studium prawno-porównawcze w prawie karnym jest podstawą do krytycznej analizy nie tylko innego systemu prawnego, ale także własnego. Zestawienie tradycji kontynentalnej z *common law* może być źródłem wartościowych inspiracji[2], chociażby dla międzynarodowego prawa karnego, którego rozwój opiera się m.in. na komparatystycznej analizie systemów krajowych[3]. Jest ono również o tyle zasadne, że polski ustawodawca obecnie dość często „przygląda się” instytucjom wywodzących się z *common law*[4].

W niniejszym opracowaniu zostanie przedstawione prawo przestępnego współdziałania w systemie angielskim. Znaczna część doktryny angielskiej od

[1] P. Kardas, *Wstęp*, (w:) *Teoretyczne podstawy odpowiedzialności karnej za przestępne współdziałanie*, Kraków 2001.

[2] Zob. m.in. M. Dubber, T. Hömle, *Criminal Law: A Comparative Approach*, Oxford University Press, 2016.

[3] Zob. S. Ranieri, *Extended joint criminal enterprise in international criminal law: from foreseeability*, *to intention*, *to control over crime*, „Journal of Criminal Law” 2016, nr 80(6).

[4] Zob. K. Tkaczyk, *Współczesny system karania w Anglii i Walii*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2008, nr 1, s. 303 i n.

lat była krytycznie nastawiona do kształtu tej dziedziny prawa karnego, wskazując na jej nadmierne skomplikowanie i zbyt szeroki zakres odpowiedzialności karnej[5].

Impulsem do napisania tej pracy był wyrok brytyjskiego Sądu Najwyższego z dnia 18 lutego 2016 r. w sprawach połączonych *Jogee*; *Ruddock*[6], w którym to dokonała się rewolucja w prawie przestępnego współdziałania przez wyeliminowanie z porządku prawnego kontrowersyjnej doktryny *joint enterprise*[7].

2. ISTOTNE CECHY ANGIELSKIEGO PRAWA KARNEGO

Istotną cechą angielskiego prawa karnego jest brak kodyfikacji. W obecnym kształcie prawo o przestępnym współdziałaniu wykazuje wiele słabości charakterystycznych dla tradycji *common law* przez to, że rozwija się w sposób pragmatyczny, ale często niespójny[8]. Zdaniem P. Glazebrooka, materiał orzeczniczy angielskiego prawa karnego jest tak duży, chaotyczny i wewnętrznie sprzeczny, że sędziowie są w zasadzie wolni orzekać tak, jak im się podoba[9].

Tradycyjnie w strukturze przestępstwa wyróżnia się 2 elementy: *actus reus* (strona przedmiotowa)[10] i *mens rea* (strona podmiotowa)[11]. *Mens rea* oznacza zawiniony stan umysłu (*guilty mind*). Zasadniczo wyróżnia się następujące formy *mens rea*: zamiar (*intention*)[12], który może być bezpośredni (*direct intention*) lub zawoalowany (*oblique intention*), lekkomyślność (*recklessness*)[13], niedbalstwo

---

[5] Dnia 17 grudnia 2014 r. the House of Commons Justice Select Committee (JSC) opublikowała raport *Joint Enterprise: Follow-up*, wzywając rząd do reformy doktryny *joint enterprise*. Dnia 5 lutego 2015 r. rząd oznajmił, że nie zamierza podjąć się tej reformy, https://publications.parliament.uk/pa/cm201415/cmselect/cmjust/1047/1047.pdf (dostęp: 13.05.2018). Zob. także D. Ormerod, *Smith and Hogan's Criminal Law*, Oxford University Press 2011, s. 184.

[6] (2016) UKSC 8.

[7] *Joint enterprise* w rozumieniu *parasitic accessory liability* (patrz niżej).

[8] A. Ashworth, J. Horder, *Principles of Criminal Law*, Oxford University Press 2013, rozdział 10.8.

[9] P. Glazebrook, *How Old Did you Think She Was?*, „Cambridge Law Journal" 2001, nr 60, s. 30.

[10] *Actus reus* obejmuje wszystkie zewnętrzne okoliczności przestępstwa – w pojęciu tym nie mieści się zatem jedynie stan umysłu/świadomości sprawcy – zob. D. Ormerod, *Smith and Hogan's*…, 2011, s. 49.

[11] Używanie łacińskich zwrotów bywa krytykowane. Np. w sprawie *Miller* (1983) 2 AC 161, 174, Lord Diplock stwierdził, że należy zastąpić łacinę angielskimi odpowiednikami, tj. *criminal conduct* (*actus reus*) oraz *state of mind* (*mens rea*). Law Commission w Draft Criminal Code Bill (Law Com No 177) używa określeń „external elements" i „fault elements". Jednakże zwroty te są mocno zakorzenione w angielskiej tradycji i stale pojawiają się w orzecznictwie i doktrynie.

[12] *Woolin* (1999) AC 82.

[13] Zob. *Cunningham* (1957) 2 QB 396.

(*negligence)*, świadomość (*knowledge*), przekonanie (*belief*), a także konstrukcję *wilful blindness* – gdy sprawca świadomie unika weryfikacji, czy zachodzi możliwość wystąpienia danej okoliczności stanowiącej element strony przedmiotowej przestępstwa. Rozróżnienie na treść psychiczną i wolitywną nie występuje w doktrynie anglosaskiego prawa karnego, co nie oznacza naturalnie, że definicje formy winy nie odwołują się do nich.

W kontekście poniższych rozważań warto zwrócić uwagę na konstrukcję *recklessness*. Jej ocena dla przedstawicieli kontynentalnej doktryny prawa karnego jest trudna. Część autorów traktuje ją na równi z zamiarem ewentualnym[14], inni zaś wskazują na jej silne podobieństwa ze świadomą nieostrożnością[15].

Istnieje również grupa przestępstw opierających się na zasadzie *strict liability* (bezwzględnej odpowiedzialności), w których nie jest konieczne udowodnienie *mens rea* co do jednego lub więcej elementów *actus reus*, np. przestępstwo napastowania seksualnego dziecka poniżej lat 13 (*sexual assault of a child under 13*) w Sexual Offences Act 2003, s. 7 – wiek dziecka nie musi być odzwierciedlony w świadomości sprawcy[16].

3. MODELE ODPOWIEDZIALNOŚCI KARNEJ ZA PRZESTĘPNE WSPÓŁDZIAŁANIE W SYSTEMACH KONTYNENTALNYCH

U podłoża ustawodawstw kontynentalnych leżą dwa modele służące do poszerzenia zakresu odpowiedzialności karnej w przypadku przestępnego współdziałania, tj. koncepcja udziału w cudzym przestępstwie (*Teilnahme*) oraz koncepcja jednolitego sprawstwa (*Einheitstäterschaft*).

Teilnahme opiera się na wąskim rozumieniu sprawstwa (*restriktiver Täterbegriff*). Występują dwie niesprawcze formy popełnienia przestępstwa (podżeganie i pomocnictwo), które są ujęte jako udział w akcie przestępnym sprawcy bezpośredniego. Odpowiedzialność za niesprawcze postaci współdziałania opiera się na trzech zasadach: akcesoryjności (odpowiedzialność pomocnika i podżegacza powiązana jest z określonym stadium aktywności lub pasywności sprawcy bezpośredniego), wymogu podwójnej umyślności (sprawcy bezpośredniego oraz podżegacza i pomocnika) i popełnienia czynu zabronionego przez sprawcę bezpośredniego co najmniej w formie usiłowania[17]. Na gruncie koncepcji *Teilnahme*

[14] B. Huber, (w:) A. Eser (red.), *Einzelverantwortung und Mitverantwortung im Strafrecht*, Freiburg im Breisgau 1998.

[15] G. P. Fletcher, *Rethinking Criminal Law*, Boston 1978, s. 443.

[16] Zob. J. Horder, *Strict Liability*, *Statutory Construction and the Spirit of Liberty*, „Law Quarterly Review" 2002, nr 118, s. 458; A. Simester, *Appraising Strict Liability*, Oxford 2005.

[17] H. Tröndle, T. Fischer, *Strafgesetzbuch und Nebengesetze*, München 2004, § 26–28.

wszyscy współdziałający popełniają jedno przestępstwo. Podżeganie i pomocnictwo nie są uznawane za odmianę typu czynu zabronionego. W konsekwencji, odpowiedzialność za usiłowanie podżegania i pomocnictwa oparta na zasadach ogólnych jest wykluczona[18].

Przeciwieństwem koncepcji udziału w cudzym przestępstwie jest austriacka koncepcja sprawstwa jednolitego (*Einheitstaetersystem*), która sprowadza się do uznania wszystkich form współuczestniczenia w popełnieniu przestępstwa za sprawstwo. Naturalnie model ten opiera się na szerokim rozumieniu sprawstwa (*Extensivertaeterbegriff*). Nie wyodrębnia się podżegania i pomocnictwa jako form popełnienia przestępstwa. Koncepcja ta uniezależnia odpowiedzialność współdziałających w popełnieniu przestępstwa od odpowiedzialności sprawcy bezpośredniego. W przeciwieństwie do *Teilnahme*, nie ogranicza zakresu odpowiedzialności wyłącznie do przypadków umyślnego współdziałania. Każdy ze współdziałających popełnia własne przestępstwo. W konsekwencji możliwe jest usiłowanie poszczególnych odmian sprawstwa na zasadach ogólnych[19].

4. PRZESTĘPNE WSPÓŁDZIAŁANIE W PRAWIE ANGIELSKIM

Zasad odpowiedzialności karnej za przestępne współdziałanie w prawie angielskim nie da się przyporządkować do żadnego z powyższych modeli.

Prawu angielskiemu nie jest znany podział na formy zjawiskowe przestępstwa. Analizując angielskie regulacje dotyczące przestępnego współdziałania, należy zwrócić przede wszystkim uwagę na doktrynę *secondary* (*accessory*) *liability*, a także na tzw. przestępstwa niekompletne (*inchoate offences*)[20]. Do 2016 r. trwała dyskusja w doktrynie, czy należy w ramach doktryny *secondary liability* wyróżnić jeszcze odrębną od podżegania i pomocnictwa (*aiding and abetting*) doktrynę *joint enterprise*[21]. W orzeczeniu w sprawach *Jogee*; *Ruddock* Sąd Najwyższy przeciął tę dyskusję, eliminując doktrynę *joint enterprise* z porządku prawnego.

W ramach *secondary liability* prawo angielskie odróżnia sprawcę bezpośredniego/głównego (*principal offender*) od współdziałających (*accomplice*, *acce-*

[18] P. Kardas, *Teoretyczne*..., s. 748 i n.

[19] A. Liszewska, *Współdziałanie przestępne w polskim prawie karnym: analiza dogmatyczna*, Łódź 2004, s. 85 i n.; P. Kardas, *Teoretyczne*..., s. 845 i n.

[20] Warto podkreślić, że odpowiedzialność za *inchoate offences* istnieje niezależnie od *accessorial liability.*

[21] I tak np. M. Dyson wyróżniał *basic accessory liability* oraz *joint enterprise/parasitic accessory liability* – zob. *Might alone does not make right: justifying secondary liability*, „Criminal Law Review" 2015, s. 967–985; A. Simester, J. R. Spencer, G. Sullivan, G. Virgo, *Simester and Sullivan's Criminal Law – Theory and Doctrine*, Hart 2013, § § 7.5 i 7.5(v)(a).

sory, *secondary party*), których odpowiedzialność jest akcesoryjna. Natomiast odpowiedzialność za *inchoate offences* jest niezależna od działania lub zaniechania sprawcy głównego.

4.1. SPRAWSTWO (*PERPETRATION*) – *PRINCIPAL OFFENDER(S)*

4.1.1. SPRAWSTWO BEZPOŚREDNIE (*DIRECT PERPETRATION*)

Podobnie jak w Polsce i Niemczech (*Unmittelbare Täter*), przez sprawstwo bezpośrednie rozumie się w Anglii zarówno przypadki pojedynczego (samodzielnego) zachowania osoby, które stanowi desygnat czynności wykonawczej ujętej w typie czynu zabronionego (*engages in the conduct element of the actus reus; strafbare Handlung*)[22], jaki i wypadki zachowań dwóch (lub więcej) osób realizowanych w tym samy miejscu i czasie, których nie łączy nić porozumienia czy świadomość wspólnego wykonywania określonych czynności (w polskiej doktrynie określane jako sprawstwo równoległe, koincydentalny zbieg sprawstw pojedynczych, wielospsrawstwo koincydentalne[23], w niemieckiej jako *Nebentäter*[24]), jak np. w sprawie *Petters and Parfitt* (*parallel perpetrators*)[25].

4.1.2. SPRAWSTWO POŚREDNIE (*PERPETRATION BY MEANS*) – *INNOCENT AGENCY*[26]

Za *principal offender* uznaje się także osobę, która co prawda „własnoręcznie" nie zrealizowała żadnego ze znamion czynu zabronionego, wykonuje go jednak poprzez inną osobę (*innocent agent*), której odpowiedzialności karnej przypisać nie można, np. ze względu na brak winy[27]. Jest to funkcjonalny odpowiednik niemieckiej koncepcji *Mittelbare Täterschaft* z § 25 (1) SGtB[28]. Przykładowo:

– A wysyła do B bombę za pośrednictwem poczty; listonosz, który dostarcza taką przesyłkę jest traktowany jako *innocent agent*, ponieważ nie wie, co jest zawartością przesyłki;

---

[22] K. J. M. Smith, *A Modern Treatise on the Law of Criminal Complicity*, Oxford 1991, s. 27; A. Zoll, W. Wróbel, *Polskie prawo karne. Część ogólna*, Kraków 2010, s. 254.

[23] P. Kardas, (w:) W. Wróbel, A. Zoll (red.), *Kodeks karny. Część ogólna*. *Tom I. Komentarz do art. 1–52*, cz. 1, Warszawa 2016, s. 376.

[24] BGHSt 04, 20; BGH NStZ 1996, 227; M. Fincke, *Der Täter neben dem Täter*, „Goltdammer's Archiv" 1975, s. 161.

[25] (1995) Crim LR 501 (CA); zob. także: Law Commission, *Participating in Crime* (Law Com No 305, 2007) § 1.22.

[26] Law Commission, *Participating in Crime* (Law Com No 305, 2007) § § 1.28–1.29; 2.11.

[27] Zob. Law Commission, *Participating in Crime* (Law Com No 305, 2007) § 1.52.

[28] Sprawcę pośredniego nazywa się *Hintermann*, zaś agenta *Tatmittler* lub *menschliches Werkzeug* (ludzkie narzędzie); P. Cramer, *Gedanken zur Abgrenzung von Täterschaft und Teilnahme*, (w:) A. Kaufmann i in. (red), *Festschrift für Paul Bockelmann zum 70. Geburtstag*, München 1979, s. 397.

– A nakłania 9-letnie dziecko, by zabrało dla niego pieniądze z kasy sklepowej.

W doktrynie wskazuje się, że są typy przestępstw, do których doktryna *innocent agency* nie znajdzie zastosowania, np. bigamia, przestępstwa o charakterze seksualnym[29]. W takich wypadkach znajdzie zastosowanie doktryna *secondary liability* (m.in. *procurement*)[30].

Wyróżnia się także *semi-innocent agency* na opisanie sytuacji, w której osobie realizującej znamiona czynu zabronionego można postawić zarzut winy, choć w ograniczonym zakresie. Jako przykład może posłużyć *dictum* Lorda Lane CJ w sprawie *Howe*: „A wręcza B pistolet, informując go, że nie jest naładowany. A mówi do B, by nastraszył C, pociągając za spust. W rzeczywistości amunicja jest prawdziwa (o czym A wiedział) i C zostaje zabity. B zostanie skazany jedynie za nieumyślne spowodowanie śmierci (*manslaughter*). Jednak absurdem byłoby twierdzenie, że A powinien uniknąć skazania za umyślne spowodowanie śmierci (*murder*)" [tłum. autora][31].

Niemieckie sądy, za Roxinem i Schroederem[32], wykształciły podobną konstrukcję, tj. *Täter hinter dem Täter*, znajdującą najczęściej zastosowanie do przypadków tzw. kontroli organizacyjnej (*Organisationsherrschaft*), czego najbardziej znanym przykładem jest odpowiedzialność przełożonych strzelców przy murze berlińskim (*Mauerschützenprozesse*)[33].

Jedynie na marginesie warto wspomnieć, że wyrażony w art. 18 § 1 polskiego Kodeksu karnego[34] warunek samodzielności wykonania czynu zabronionego wskazuje na odrzucenie konstrukcji sprawstwa pośredniego[35]. Wypadki realizacji znamion czynu zabronionego za pośrednictwem innej osoby mogą być kwalifikowane jako postaci sprawcze w razie spełnienia przesłanek charakteryzujących sprawstwo kierownicze lub polecające albo przesłanek współsprawstwa, zaś przy ich braku, ewentualnie jako podżeganie lub pomocnictwo[36].

---

[29] D. Ormerod, *Smith and Hogan's Criminal Law*, Oxford University Press 2015, s. 189; por. *dicta* w sprawie *Cogan and Leak* (1976) QB 217 (CA) stanowiące, że gwałt może być popełniony poprzez *innocent agent*, które zostały jednoznacznie skrytykowane przez doktrynę.

[30] Zob. pkt 4.3.1.4 niżej.

[31] (1986) QB 626 (CA) 642.

[32] C. Roxin, (w:) A. Hoyer i in. (red), *Organisationsherrschaft und Tatentschlossenheit*, (w:) *Festschrift für Friedrich-Christian Schroeder zum 70. Geburtstag*, Heidelberg 2006, s. 387 i n.

[33] BGHSt 40, 218, 232.

[34] Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny, tekst jedn. Dz.U. z 2018 r., poz. 1600 (dalej: k.k.).

[35] A. Liszewska, *Współdziałanie*…, s. 41.

[36] Zob. P. Kardas, *Glosa do wyroku SN z 13 kwietnia 2006 r., IV KK 40/06*, „Przegląd Sądowy" 2007, nr 6, s. 164.

4.1.3. WSPÓŁSPRAWSTWO (*CO-PERPETRATION*, *JOINT PERPETRATION*, *JOINT PRINCIPALSHIP*)

Rozumienie współsprawstwa w Anglii wydaje się odpowiadać koncepcji formalno-obiektywnej prezentowanej na gruncie art. 18 k.k. przez część doktryny polskiej, według której o współsprawstwie można mówić jedynie wówczas, gdy dana osoba swoim zachowaniem zrealizowała choćby część znamion ustawowych typu[37]. Jest natomiast węższa niż koncepcje współsprawstwa dominujące w prawie polskim (materialno-obiektywna)[38] i niemieckim (obecnie dominuje podejście, które łączy ze sobą elementy teorii kontroli nad czynem – *Tatherrschaftslehre*[39] – oraz elementy subiektywne, w tym *animus auctoris*[40], a więc postrzeganie czynu popełnianego wspólnie z innymi osobami jako własnego)[41].

Po pierwsze, przez pojęcie współsprawstwa prawo angielskie rozumie sytuacje, w których A i B wspólnie realizują znamiona typu i jednocześnie obaj samodzielnie wypełniają wszystkie znamiona typu czynu zabronionego, np. A i B, trzymając razem nóż, zadają nim śmiertelny cios C. A i B dokonują kradzieży i każdy z nich wchodzi do pomieszczenia i wynosi z niego rzeczy. Tego typu współsprawstwo (w Polsce określane jako tzw. równoległe) nie wywołuje kontrowersji.

Po drugie, jako *joint perpetration* określa się w Anglii także sytuacje, które polska doktryna określiłaby jako współsprawstwo właściwe lub dopełniające, tj. gdy do realizacji znamion typu czynu zabronionego dochodzi przez dopełniające się zachowania poszczególnych osób, np. przy przestępstwach określanych przez polską doktrynę jako dwuaktowe, takich jak rozbój (jedna osoba używa przemocy, druga dokonuje zaboru mienia)[42]. Innym przykładem jest wyrok w sprawie

---

[37] Np. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 23 listopada 2004 r., WA 22/04, OSNwSK 2004, poz. 2166: „cechą tego współdziałania jest podejmowanie przez każdego ze współdziałających istotnych zachowań w procesie realizacji całości znamion. Dopiero bowiem wówczas, gdy każdy ze współdziałających realizuje pewien fragment znamion składających się na opis czynu zabronionego, zaś suma owych zachowań stanowi pełną realizację tych znamion, spełniony jest przewidziany w art. 18 § 1 k.k. warunek odpowiedzialności za sprawstwo tego »kto wykonuje czyn zabroniony (…) wspólnie i w porozumieniu z inną osobą«".

[38] Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 29 czerwca 2006 r., V KK 391/05, „Prokuratura i Prawo" – wkładka 2007, nr 1, poz. 2; postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 2 marca 2006 r., II KK 7/06, „Prokuratura i Prawo" – wkładka 2006, nr 11, poz. 3; wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 26 marca 1998 r., II AKa 41/98, „Krakowskie Zeszyty Sądowe" 1999, z. 3, poz. 32; wyrok Sądu Apelacyjnego w Łodzi z dnia 23 listopada 2000 r., II AKa 169/00, „Prokuratura i Prawo" – wkładka 2001, nr 6, poz. 13; A. Wąsek, *Kodeks karny. Komentarz (art. 1–31)*, t. 1, Gdańsk 1999, s. 250 i n.

[39] J. Wessels, W. Beulke, H. Satzger, *Strafrecht Allgemeiner Teil*, Heidelberg 2014, § 513.

[40] BGH NJW 2002, 3788, 3788; BGH NStZ 2004, 330, 331.

[41] Jedynie na marginesie warto wspomnieć, że w Niemczech również część doktryny opowiada się za koncepcją formalno-obiektywną (*wesentliche Mitwirkung im Ausführungsstadium*), dominuje jednak koncepcja materialna: RGSt 35, 13, 17; BGHSt 11, 268; BGHSt 16, 12; BGHSt 11, 268, 271 f; BGHSt 32, 165.

[42] K. J. M. Smith, *A Modern Treatise…*, s. 27–30; A. Ashworth, J. Horder, *Principles…*, s. 419; A. P. Simester, J. R. Spencer, G. R. Sullivan, G. J. Virgo, *Simester and Sullivan's…*, s. 205.

Bingley, dotyczącej trzech fałszerzy banknotów, gdzie każdy z nich podrabiał inną część banknotu[43]. Nie będzie natomiast traktowana jako *joint principal* osoba C, która stała na czatach, podczas gdy A i B włamywali się do mieszkania[44].

Każdemu ze współsprawców można przypisać całość popełnionego wspólnie przez nich przestępstwa, a więc także to, co zostało zrealizowane przez innych współdziałających (*acts can be mutually attributed as between co-perpetrators*)[45].

Warto wspomnieć o istotnym ograniczeniu możliwości wzajemnego przypisania. A. P. Simester i G. R. Sullivan wskazują, że wzajemne przypisanie możliwe jest wtedy, gdy każdy ze współsprawców przyczynił się do realizacji znamion danego typu (*joint perpetrators have each contributed to the actus reus of the relevant offence)*[46]. Zdaniem autorów, jeżeli A i B wspólnie i w porozumieniu atakują C, ale to A zadaje cios, który powoduje zgon C (niezależnie od wcześniejszych ciosów zadanych przez B), B nie może odpowiadać jako współsprawca, ponieważ to nie jego czyny spowodowały śmierć C. Do znamion przestępstwa zabójstwa należy bowiem „spowodowanie śmierci" (*causing the death*), a w związku z tym, że to cios A był jej wyłączną przyczyną, nie można twierdzić, że B przyczynił się do realizacji znamion zabójstwa. B nie jest zatem współsprawcą.

Wydaje się, że takie rozumienie jest zbyt wąskie, ponieważ biorąc pod uwagę porozumienie między A i B oraz ich wspólne działanie, ich czyny powinny być im wzajemnie przypisane.

Dla porównania warto zaznaczyć, że w prawie polskim i niemieckim w konstrukcji współsprawstwa akcentowane są jego dwie konstytutywne cechy, tj. porozumienie jako element subiektywny współsprawstwa (*Tatplan oder Tatentschluss*) oraz wspólne (*gemeinschaftlich*) wykonanie czynu zabronionego przez dwie (lub więcej) osób powiązanych węzłem porozumienia[47].

Istnieją w Anglii także typy czynów zabronionych, które polska doktryna określa mianem współsprawstwa koniecznego[48].

4.2. TAK ZWANE PRZESTĘPSTWA NIEKOMPLETNE (*PRELIMINARY OFFENCES*, *INCHOATE OFFENCES*)

Omawiając zasady odpowiedzialności przestępnego współdziałania, należy wspomnieć o tzw. przestępstwach niekompletnych (*inchoate offences*, *prelimi-*

[43] Bingley (1821) Russ & Ry 446, 168 ER 890.

[44] A. Ashworth, J. Horder, *Principles*…, s. 420.

[45] B. Krebs, *Joint Criminal Enterprise in English and German Law*, Oxford 2015, s. 95.

[46] A. P. Simester, J. R. Spencer, G. R. Sullivan, G. J. Virgo, *Simester and Sullivan's*..., s. 205.

[47] P. Kardas, (w:) W. Wróbel, A. Zoll (red.), *Kodeks*..., s. 381 i n.; R. Bloy, *Grenzen der Täterschaft bei fremdhändiger Tatausführung*, „Goltdammers Archiv für Strafrecht" 1996, nr 143, s. 431.

[48] Np. *public order offences of riot and violent disorder.*

nary offences). Wyróżnia się cztery formy *inchoate offences*: usiłowanie (*attempt*), przestępne porozumienie/zmowa (*conspiracy*) oraz nakłanianie (*encouraging*) i pomocnictwo (*assisting*). Należy odróżnić odpowiedzialność za *inchoate offences* od odpowiedzialności w ramach *accessorial liability*. W zakresie doktryny *accessorial liability* odpowiedzialność jest akcesoryjna, natomiast odpowiedzialność za *inchoate offences* jest niezależna od popełnienia przestępstwa przez inną osobę, o czym wprost stanowi Section 49 Serious Crimes Act 2007 (dalej: SCA 2007). Przykładowo, odpowiedzialność za podżeganie z Serious Crimes Act 2007 wyczerpuje się w realizacji znamienia czasownikowego „*encourage*" (nakłaniać, zachęcać) – tym samym z podżeganiem mamy do czynienia wówczas, gdy nakłaniający ukończył czynność nakłaniania, niezależnie od tego, czy osoba nakłaniana powzięła w wyniku czynności podżegacza zamiar popełnienia czynu zabronionego[49].

Należy zauważyć, że zakres odpowiedzialności za *inchoate offences* i odpowiedzialności w ramach *secondary liability* w dużej mierze się pokrywa. Stąd prokuratura często decyduje się na ściganie przestępstw właśnie na podstawie Serious Crimes Act 2007 zamiast na podstawie *secondary liability.* Dodatkowym ułatwieniem jest dla oskarżycieli Section 47(5) SCA 2007 dotyczący dowodzenia *mens rea* oskarżonego[50].

Conspiracy to inaczej zawarcie porozumienia między dwoma lub więcej osobami co do popełnienia przestępstwa. Istnieją dwie odmiany tego przestępstwa: ustawowa i *common law* (tj. stworzona przez orzecznictwo). Ta pierwsza uregulowana jest w Section 1(1) Criminal Law Act 1977 i dotyczy porozumienia co do popełnienia jakiegokolwiek przestępstwa, natomiast *common law conspiracy* jest znacznie węższa i obecnie występuje w 3 odmianach: *conspiracy to defraud*[51], *conspiracy to outrage public decency*[52], *conspiracy to corrupt public morals*[53]. Sąd wymierza karę za ustawowe *conspiracy* w granicach zagrożenia przewidzianego za przestępstwo, które było objęte porozumieniem[54].

Serious Crime Act 2007, Część 2, który wszedł w życie w październiku 2008 r., zniósł konstrukcję podżegania wypracowaną przez orzecznictwo (*common law offence of incitement*) i zastąpił ją trzema nowymi typami, które bar-

[49] Tak w prawie polskim o podżeganiu A. Zoll, W. Wróbel, *Polskie prawo…*, s. 273. Zob. także wyrok Sądu Najwyższego z dnia 26 września 2003 r., WA 42/03, OSNwSK 2003, poz. 2055.

[50] Jest to jednak temat zbyt obszerny, wykraczający poza ramy niniejszego opracowania. Zob. więcej m.in. J. Spencer, G. Virgo, *Encouraging and Assisting Crime – Legislate in Haste*, *Repent at Leisure*, „Archbold News" 2008, nr 9, s. 7–9.

[51] *Scott v. Metropolitan Police Commissioner* (1975) AC 819, (1974) UKHL 4.

[52] *R. v. Knuller* (1973) AC 435, (1972) 2 All ER 898.

[53] S*haw v. Director of Public Prosecution* (1962) AC 220, (1961) UKHL 1, (1961) 2 All ER 446, (1961) 45 Cr App R 113.

[54] Section 3 Criminal Law Act 1977.

dzo rozbudowały zakres penalizacji, wkraczając głęboko na przedpole czynu karalnego[55]:

– umyślne podżeganie lub pomocnictwo (Section 44 – *intentionally encouraging or assisting an offence*);

– podżeganie lub pomocnictwo, gdy nakłaniający lub udzielający pomocy jest przekonany, że czyn zabroniony osoby nakłanianej lub której pomoc jest udzielana zostanie zrealizowany (Section 45 – *encouraging or assisting an offence believing it will be committed*);

– podżeganie lub pomocnictwo do jednego lub więcej przestępstw, gdy nakłaniający lub udzielający pomocy jest przekonany, że czyn zabroniony osoby nakłanianej lub której pomoc jest udzielna zostanie zrealizowany, ale nie wie który (lub które) (Section 46 – *encouraging or assisting offences believing one or more will be committed*).

Przepisy te wprowadzono częściowo po to, aby wypełnić lukę w doktrynie *secondary liability*, bowiem przed uchwaleniem Części 2 SCA 2007 (niedoszły) pomocnik nie ponosił żadnej odpowiedzialności, jeśli sprawca główny nawet nie usiłował popełnić przestępstwa.

Podobnie jak przy *conspiracy*, granice wymiaru kary wyznacza zagrożenie za przestępstwo, do którego nakłaniano lub do popełnienia którego udzielono pomocy (określane w piśmiennictwie jako: *full offence*, *anticipated substantive offence*)[56].

4.3. *SECONDARY/ACCESSORIAL LIABILITY*: ODPOWIEDZIALNOŚĆ ZA CUDZE CZYNY (C*RIMINAL RESPONSIBILITY FOR THE ACTS OF ANOTHER*)

Historycznie wyróżniano w Anglii cztery formy przestępnego współdziałania w ramach doktryny *secondary liability*. Wymienia je wprost Section 8 Accessories and Abettors Act 1861: *aiding*, *abetting*, *counseling*, *procuring.* W tym samym przepisie wprowadzono zasadę, że dla celów procedury karnej współdziałający jest traktowany na równi ze sprawcą głównym, a sąd wymierza karę w granicach zagrożenia przewidzianego za sprawstwo[57]. Ponadto wystarczające dla skazania jest udowodnienie, że oskarżony działał jako współdziałający lub

[55] Zob. Law Commission's Consultation Paper No 183, *Conspiracy and Attempt* (2007); Law Commission Report No 318 *Conspiracy and Attempts* (2009); D. Husak, *Overcriminalisation*, Oxford University Press 2008, s. 160 i n.; Law Commission Consultation Paper No 195, 4.61.

[56] D. J. Baker, *Complicity*, *Proportionality*, *and the Serious Crime Act*, „New Criminal Law Review" 2011, nr 14(3), s. 405.

[57] Por. niemiecki Strafgesetzbuch, który wyraźnie odróżnia podżegacza i pomocnika od sprawcy. Co prawda podżegaczowi wymierzona zostaje kara w granicach przewidzianych dla sprawstwa, natomiast zgodnie z § § 27 (2), 49 (1) StGB pomocnik obligatoryjnie otrzymuje karę zmniejszoną.

sprawca bezpośredni[58]. Nie jest konieczne dokładne wskazanie w akcie oskarżenia, w jakim charakterze działał oskarżony, choć sądy podkreślają, że jest to pożądane[59]. Słynnym przykładem jest sprawa *Gianetto*, gdzie prokuratura nie była w stanie dokładnie wskazać, czy oskarżony działał jako sprawca bezpośredni, czy jedynie zlecił zabójstwo swojej małżonki. Nie stanowiło to jednak przeszkody dla skazania[60]. Zdaniem angielskich sądów brak precyzji w akcie oskarżenia nie jest niezgody z art. 6 EKPCz[61].

Jak obrazowo przedstawił to prof. G. Williams, bycie skazanym za współuczestnictwo w popełnieniu przestępstwa kradzieży oznacza w istocie bycie skazanym za kradzież[62]. Z tego też powodu nie jest możliwe w Anglii usiłowanie pomocnictwa czy podżegania – przesądza o tym section 1(4)(b) 1981 Criminal Attempts Act[63]. Możliwe jest natomiast usiłowanie podżegania i pomocnictwa uregulowanych w SCA 2007[64]. Dla porównania, usiłowanie pomocnictwa nie jest przestępstwem w prawie niemieckim (w przeciwieństwie do usiłowania podżegania)[65].

Odpowiedzialnością współdziałających rządzi zasada akcesoryjności[66] – w literaturze określa się czasem odpowiedzialność współdziałającego jako „derywatywną" (*derivative on the commission of the principal offence; secondary liability derives from the principal offence*)[67], tj. współdziałający nie poniesie odpowiedzialności bez popełnienia czynu zabronionego przez sprawcę bezpośredniego co najmniej w formie usiłowania[68]. Współdziałający ponosi odpowiedzialność za przestępstwo sprawcy bezpośredniego: w przeciwieństwie do prawa polskiego, nie ma odrębnego typu czynu zabronionego pomocnictwa czy pod-

[58] *Mackalley's Case* (1611) 9 Co Rep 61b; *Fitzgerald* (1992) Crim LR 660.

[59] *DPP for Northern Ireland v. Maxwell* (1978) 3 All ER 1140; *Taylor* (1998) Crim LR 582.

[60] (1997) 1 Cr App R 1.

[61] *Mercer* (2001) All ER (D) 187.

[62] G. Williams, *Innocent Agency and Causation*, „Criminal Law Forum" 1992, nr 3(2), s. 291. „to be convicted as an accessory to theft is to be convicted of theft. Technically, there is no crime of being an accessory to theft, only a crime of theft".

[63] Zob. także D. Baker, *Complicity…*, s. 416.

[64] Ze względu na nieakcesoryjny charakter tych typów czynów zabronionych.

[65] § 30 (1) StGB; § § 111 (2), 159 StGB.

[66] G. P. Fletcher, *Rethinking...*, rozdział 8; K. J. M. Smith, *A Modern Treatise...*, rozdział 4.

[67] G. P. Fletcher, *Rethinking...*, s. 583; G. Virgo, *Making sense of accessorial liability*, „Archbold News" 2006, nr 6, s. 6; Law Commission, *Participating in Crime* (Law Com No 305, 2007) § 2.7; *Simester and Sullivan's*, s. 202.

[68] J. W. C. Turner, *Sir WO Russell on Crime*, London 1964, s. 128; *Surujpaul v. R* (1958) 3 All ER 300; Law Commission, *Participating in Crime* (Law Com No 305, 2007) § 1.32. W literaturze angielskiej udział współdziałającego określany jest jako „a conduit to accesory's responsibility for some other form of criminal wrongdoing" – *Simester and Sullivan*, s. 257. Zob. także J. C. Smith, *Secondary Participation and Inchoate Offences*, (w:) C. Tapper (red.), *Crime*, *Proof and Punishment: Essays in Memory of Sir Rupert Cross*, Butterworths 1981, s. 21; J. R. Spencer, *Trying to Help Another Person Commit a Crime*, (w:) P. Smith (red.), *Criminal Law: Essays in Honour of J. C. Smith*, Butterworths 1987, s. 148.

żegania do popełnienia danego przestępstwa[69]. Widać tu pewne podobieństwa do koncepcji *Teilnahme*, w której podżeganie i pomocnictwo są uznawane za „swoistą figurę karalności za udział w zachowaniu spełniającym znamiona typu popełnionego przez sprawcę bezpośredniego"[70].

Warto jednak podkreślić, że praktyka orzecznicza nie zawsze podążała za zasadą akcesoryjności i nierzadko prawo w działaniu odbiega od teorii[71]. Współdziałający może być pociągnięty do odpowiedzialności, mimo że sprawca główny zostaje uniewinniony[72]. W orzecznictwie pojawiły się *dicta* sugerujące, że współdziałający może odpowiadać za surowsze przestępstwo niż to, które sprawca główny rzeczywiście popełnił[73]. Stąd mówi się w doktrynie, że prawo angielskie nie przewiduje akcesoryjności skrajnej (*narrow theory of derivative liability*[74]).

Można dostrzec tu silne podobieństwa do prawa niemieckiego. Zgodnie z § § 26, 27 StGB odpowiedzialność współdziałających (*Beihilfe*, *Anstifting*) jest akcesoryjna, tzn. uzależniona od tego, czy sprawca realizuje znamiona czynu zabronionego (*Tatbestandsmäßigkeit*) i działa bezprawnie (*rechtswidrig*). Wina sprawcy bezpośredniego nie jest konieczna. Określa się to w doktrynie mianem *Grundsatz der limitierten Akzessorietät*[75].

Podobnie jak w sprawie *Gianetto*, prokurator nie musi dokładnie wskazać w akcie oskarżenia, które z czterech wymienionych wyżej form współdziałania są oskarżonemu zarzucane[76].

4.3.1. S*ECONDARY LIABILITY* – STRONA PRZEDMIOTOWA

4.3.1.1. POMOCNICTWO (*AIDING*)

Pomocnictwo polega na rzeczywistym lub potencjalnym ułatwieniu innej osobie popełnienia przestępstwa. Ułatwienie nie musi być znaczące[77], a sprawca bezpośredni nie musi o nim wiedzieć[78]. Podobnie jak w prawie polskim i niemiec-

[69] Law Commission, *Participating in Crime* (Law Com No 305, 2007) § 2.2.

[70] P. Kardas, (w:) W. Wróbel, A. Zoll (red.), *Kodeks*..., s. 365.

[71] W. Wilson, *Central Issues in Criminal Theory*, Portland, Oregon 2002, rozdział 7.

[72] Np. *Bourne* (1952) 36 Cr App R 125 – mąż zmusił żonę do obcowania płciowego z psem (co stanowiło czyn zabroniony) – ze względu na działanie pod przymusem trudno postawić żonie zarzut winy; *Cogan and Leak* (1976) QB 217 – mąż zmusił swoją żonę do stosunku płciowego z osobą trzecią, nieświadomą tego, że żona nie wyraża zgody.

[73] *Burke and Howe* (1987) AC 417; zob. G. Virgo, *Making sense*..., s. 6.

[74] G. P. Fletcher, *Rethinking*..., s. 642.

[75] R. D. Herzberg, *Täterschaft*, *Mittäterschaft und Akzessorietät der Teilnahme*, „Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft" 1987, nr 99, s. 65.

[76] *Ferguson v. Weaving* (1951) 1 KB 814 (DC).

[77] A. Ashworth, J. Horder, *Principles*…, s. 431; w wyroku w sprawie *Gianetto* sąd apelacyjny wskazał, że jeżeli A oznajmiłby B, iż zamierza zabić jego żonę, na co B poklepałby A po ramieniu i powiedział: „O, fajniusio" (*Oh goody*) (tłum. autora), to B odpowiadałby jako *accomplice.*

[78] A. P. Simester, J. R. Spencer, G. R. Sullivan, G. J. Virgo, *Simester and Sullivan's*..., s. 209.

kim, nie ma wymogu porozumienia między pomocnikiem a sprawcą głównym. I tak, np. w sprawie *Wilcox v. Jeffery*, osoba obecna i klaszcząca na nielegalnym koncercie muzyka jazzowego została skazana za pomocnictwo, mimo że muzyk nie wiedział o jej obecności[79].

4.3.1.2. PODŻEGANIE (*ABETTING*, *ENCOURAGING*)

Abet i *encourage* są traktowane w prawie karnym jako synonimy, z tym że to pierwsze nie jest już w praktyce używane. Podobnie jak w prawie polskim i niemieckim, sprowadza się do czynności nakłaniania. Musi nastąpić jakaś forma komunikacji między nakłaniającym a nakłanianym[80]. Podżeganie nie jest jednak skutkowe, tj. nie ma konieczności, by czynność nakłaniania wywołała w nakłanianym zamiar (decyzję wykonania czynu) popełnienia przestępstwa[81]. Podżeganie uważa się za dokonane nawet wtedy, gdy podżegany zupełnie zignorował nakłaniającego, musi jednak wiedzieć, że ma poparcie ze strony podżegacza do popełnienia przestępstwa.

Sama obecność podżegającego w miejscu popełnienia przestępstwa może być wystarczająca, jak pokazuje sprawa, w której osoba oglądająca nielegalną walkę bokserską została skazana za podżeganie.

4.3.1.3. DORADZTWO (*COUNSELLING*)

Nie ma wyraźnej różnicy między *abetting* i *counselling*. Historycznie *abetting* odnosiło się do zachęcania i nakłaniania czasowo bardzo blisko popełnienia przestępstwa głównego, natomiast *counselling* odnosiło się do tych samych czynności, ale czasowo oddalonych od popełnienia przestępstwa głównego[82]. Dla przykładu A. Ashworth uważa, że wynajęcie płatnego zabójcy to *counselling*[83].

Aby odpowiadać za podżeganie czy doradztwo, czyny sprawcy głównego muszą mieścić się w zakresie tego, do czego był nakłaniany (*within the scope of authority*, *scope of encouragement*)[84].

---

[79] (1951) 1 All ER 464 (DC).

[80] Law Commission, *Participating in Crime* (Law Com No 305, 2007) § 2.35; A. P. Simester, J. R. Spencer, G. R. Sullivan, G. J. Virgo, *Simester and Sullivan's...*, s. 211.

[81] A. P. Simester, J. R. Spencer, G. R. Sullivan, G. J. Virgo, *Simester and Sullivan's...*, s. 212.

[82] Lowry CJ w *DPP v. Maxwell* (1978) 3 All ER 1140, 1158.

[83] A. Ashworth, J. Horder, *Principles*…, s. 430, przywołujący fakty spraw *Richards* (1974) QB 776 i *Calhaem* (1985) QB 808.

[84] Law Commission, *Participating in Crime* (Law Com No 305, 2007) § 2.41; A. P. Simester, J. R. Spencer, G. R. Sullivan, G. J. Virgo, *Simester and Sullivan's...*, s. 214; *Calhaem* (1985) QB 808 (CA).

4.3.1.4. *PROCURING*

Konstrukcja *procurement* opiera się na doprowadzeniu (*bringing about*[85], *producing by endeavour*[86]) innej osoby (także objętej domniemaniem niezdolności do zawinienia – *doli incapax*) do przestępnego zachowania się, np. spowodowania wypadku.

W sprawie *A-G's Reference (No 1 of 1975)*[87], A dodał alkoholu do napoju B, bez jego wiedzy czy zgody. B wsiadł do samochodu i wrócił do domu, tym samym popełniając przestępstwo jazdy pod wpływem alkoholu. A odpowiada za doprowadzenie (*procurement*) B do popełnienia tego przestępstwa. Konstrukcja *procurement* wypełnia zatem luki w sytuacjach, gdy doktryna *innocent agency* nie znajdzie zastosowania.

Na zakończenie warto podkreślić, że współcześnie odchodzi się od powyższej terminologii (*aid*, *abet*, *counsel*, *procure*), w zastępstwie używając jedynie *assisting* i *encouraging*, tj. pomocnictwa i podżegania.

4.3.2. *SECONDARY LIABILITY* – STRONA PODMIOTOWA

Strona podmiotowa pomocnictwa/podżegania w Anglii jest przedmiotem kontrowersji. Bezsporne jest to, że ma ona dwa wymiary:

1) odnosi się do zachowania samego współdziałającego (*mens rea as to one's own conduct; awareness of the nature and effect of his own acts*);

2) odnosi się do zachowania i strony podmiotowej sprawcy głównego (*mens rea as to principal's wrongdoing; awareness of the intentions of the principal*).

Jeżeli chodzi o pierwszy wymiar, współdziałający musi obejmować zamiarem swój czyn, który zgodnie z jego wiedzą jest w stanie ułatwić (lub zachęcić) popełnienie przestępstwa (*intend to do the acts which he knew to be capable of assisting or encouraging the commission of the crime*)[88].

Wiodącym orzeczeniem jest *National Coal Board v. Gamble*[89], gdzie operator wagi samochodowej, wiedząc, że ciężarówka jest przeciążona, wystawił kierowcy ciężarówki certyfikat umożliwiający mu wjazd na drogi publiczne. Operator był obojętny względem tego, czy kierowca złamie przepisy czy nie, jednak jego *wiedza* była wystarczająca, by przypisać mu odpowiedzialność[90]. W świetle tego

---

[85] G. Williams, *Complicity*, *Purpose and the Draft Code: Part 1*, „Criminal Law Review" 1990, s. 6.

[86] A. Ashworth, J. Horder, *Principles*…, s. 430

[87] (1975) 2 All ER 684.

[88] K. J. M. Smith, *A Modern Treatise*..., s. 141; Law Commission, *Participating in Crime* (Law Com No 305, 2007) § 2.46.

[89] (1959) 1 QB 11.

[90] D. Ormerod kwalifikuje to jako przykład *oblique intention*; tenże, *Smith and Hogan's*..., 2011, s. 202.

orzeczenia za pomocnictwo odpowie sprzedawca noży, jeżeli wie, że klient planuje użyć noża do popełnienia przestępstwa[91].

Współdziałający nie musi obejmować swoim zamiarem konsekwencji działań sprawcy bezpośredniego. Osoba sprzedająca pistolet, który według jej wiedzy ma być użyty do dokonania zabójstwa, może być obojętna w stosunku do tego, czy potencjalna ofiara straci życie, a być zainteresowana jedynie odnotowaniem zysku z tytułu sprzedaży pistoletu. Nie zmienia to faktu, że może odpowiadać jako pomocnik[92]. Warto odnotować, że w świetle amerykańskiego Model Penal Code sprzedawca pistoletu odpowiadałby w takiej sytuacji jako *accomplice* tylko wtedy, gdy działałby z zamiarem bezpośrednim[93].

Jeżeli chodzi o drugi wymiar, często mówi się, że współdziałający musi mieć wiedzę dotyczącą istotnych elementów przestępstwa (*knows essential matters which constitute the offence*)[94]. Jednak nie jest do końca jasne, co ów zwrot ma oznaczać. Jest to o tyle utrudnione, że nierzadko świadomość współdziałającego odnosi się do pewnego przyszłego, wyobrażonego stanu rzeczy, który sprawca bezpośredni ma dopiero z pomocą (czy za namową) współdziałającego zrealizować, wobec czego trudno mówić tu o wiedzy (*knowledge*), a jedynie o pewnym przewidywaniu. Zdaniem Law Commission chodzi o wiedzę lub przekonanie współdziałającego co do tego, czy sprawca bezpośredni popełni przestępstwo (*knowledge or belief as to whether P will or might commit the relevant offence*)[95]. Są jednak orzeczenia, które wskazują, że wystarczy pewna forma lekkomyślności (*reckless knowledge*)[96] – świadomość, że istnieje realne prawdopodobieństwo, że sprawca główny popełni przestępstwo (*strong possibility*[97], *substantial risk*[98]).

Do istotnych elementów przestępstwa głównego (*essential matters of principal's crime*) zalicza się przede wszystkim czynność wykonawczą, ewentualne skutki oraz stronę podmiotową sprawcy bezpośredniego[99]. Z orzeczeń *Bain-*

[91] Amerykanie, niechętni tego typu konsekwencjom, postanowili w Model Penal Code ustanowić wyższy próg winy, tzn. współdziałający musi chcieć, by sprawca bezpośredni popełnił przestępstwo.

[92] Lord Devlin w *National Coal Board v. Gamble* (1959) 1 QB 11.

[93] Model Penal Code, s. 2.06(3).

[94] *Johnson v. Youden* (1950) 1 KB 544.

[95] Law Commission, *Participating in Crime* (Law Com No 305, 2007) § 2.47.

[96] A. P. Simester, J. R. Spencer, G. R. Sullivan, G. J. Virgo, *Simester and Sullivan's...*, s. 226; B. Sullivan, *Acessories and Principals after Gnango*, (w:) A. Reed, M. Bohlander (red.), *Participation in Crime – Domestic and Comparative Perspectives*, Ashgate 2013, s. 39.

[97] *Reardon* (1999) Crim LR 392 (CA).

[98] *Bryce* (2004) EWCA Crim 1231, (2004) 2 Cr App R 35 (71).

[99] Law Commission, *Participating in Crime* (Law Com No 305, 2007) § 2.49; D. Ormerod, *Smith and Hogan*'s…, 2015, s. 231–232.

bridge[100] i *Maxwell*[101] wynika, że wystarczy by współdziałający obejmował swoją świadomością jedynie rodzaj przestępstwa – *type of offence* (analogicznie do przestępstw podobnych w art. 115 § 3 k.k.), który sprawca bezpośredni może popełnić. Nie jest jednak do końca jasne, jak rozumieć ten termin[102].

4.4. *JOINT CRIMINAL ENTERPRISE*

Dodatkowo, obok pomocnictwa i podżegania, wyróżnia się w ramach doktryny *accessorial liability* jeszcze jedną odrębną formę przestępnego współdziałania, tzw. wspólne przestępne przedsięwzięcie (*joint criminal enterprise*). *Joint enterprise liability* jest od lat przedmiotem licznych kontrowersji zarówno w doktrynie, jak i w orzecznictwie[103].

Problematyczne jest jednak to, że *joint enterprise* nie jest terminem prawnym[104] i nie ma powszechnie akceptowanej definicji, np. według sądu apelacyjnego[105], zwrot *joint enterprise* może być użyty dla opisania 3 różnych sytuacji[106]: po pierwsze, współsprawstwa w perspektywie koncepcji formalno-obiektywnej (*joint principals*)[107], po drugie, podżegania i pomocnictwa do przestępstwa (*basic accesorial liability*), i po trzecie, *parasitic accesory liability* (o której mowa poniżej). Dla wielu autorów *joint enterprise* odnosi się jedynie do tej ostatniej[108].

---

[100] (1960) 1 QB 129 (CA). A zakupił lancę tlenową, która została użyta przez B do napadu na bank. A bronił się tym, że kupił lancę dla B, wiedząc, że B planuje jakiś niezgodny z prawem czyn, ale nie wiedząc dokładnie jaki. Sąd apelacyjny orzekł, że wiedza B jest niewystarczająca do uznania go za *accessory.* B musi wiedzieć co najmniej, jaki rodzaj przestępstwa planuje popełnić B.

[101] (1978) 1 WLR 1350 (HL); w sprawie *Maxwell*. A pomógł B, zawożąc go do pubu i będąc świadomym tego, że B ma zamiar popełnić jedno lub kilka czynów zabronionych: podłożenie bomby, rozbój, zabójstwo. Nie wiedział jednak, co dokładnie zamierza B.

[102] Law Commission, *Participating in Crime* (Law Com No 305, 2007), § 1.16, § 2.57.

[103] Zob. J. C. Smith, *Criminal Liability of Accessories: Law and Law Reform*, „Law Quarterly Review" 1997, nr 113, s. 453; J. Burchell, *Joint Enterprise and Common Purpose*, „South African Journal of Criminal Justice" 1997, nr 10, s. 125; por. A. Simester, *The Mental Element in Complicity*, „Law Quarterly Review" 2006, s. 578; B. Krebs, *Joint Criminal Enterprise*, „Modern Law Review" 2010, nr 73, s. 579.

[104] *Stringer* (2011) EWCA Crim 1396, (2012) QB 160 (57) (Toulson LJ): „[J]oint enterprise is not a legal term of art.".

[105] Wyrok w sprawie *ABCD* (2010) EWCA Crim 1622, 9; zob. także *Gnango* (2010) EWCA Crim 1691.

[106] Zdaniem D. Ormeroda można mówić o aż 5 sytuacjach, zob. tenże, *Smith and Hogan's...*, 2011, s. 213

[107] Tak np. Privy Council w *Brown and Isaac v. The State* (2003) UKPC 10 (8) (Lord Hoffmann).

[108] G. Virgo, *The Doctrine of Joint Enterprise Liability*, „Archbold Review" 2010, nr 6; A. Ashworth, J. Horder, *Principles*…, s. 437; House of Commons Justice Committee, Joint Enterprise: follow-up, Fourth Report of Session 2014-15 (HC 310, 2014) § 15.

Parasitic accesory liability[109] było przedmiotem kontrowersyjnego orzeczenia Privy Council w sprawie *Chan Wing-Siu*[110]. Dotyczyło ono sytuacji, w której A i B wspólnie decydują się popełnić przestępstwo X (np. włamanie) (*common purpose to commit crime X*, *common unlawful enterprise*) i B przewiduje (*foresees*, *contemplates*), że A w trakcie popełniania przestępstwa X może popełnić inne przestępstwo Y (*collateral crime*, np. zabójstwo). Jeżeli A popełni przestępstwo Y, wówczas B zostanie przypisana odpowiedzialność karna za przestępstwo Y (obok odpowiedzialności za przestępstwo X), nawet jeśli nie ma zamiaru jego popełnienia i nie działa w porozumieniu z A w tym zakresie. Privy Council wskazała, że samo *przewidywanie* (*foresight*) współdziałającego, że sprawca bezpośredni może popełnić inne przestępstwo, jest wystarczające do poszerzenia zakresu odpowiedzialności karnej B. Orzeczenie to zdawało się tworzyć specjalną formę odpowiedzialności za przestępne współdziałanie zwane *parasitic accesory liability. Parasitic* (ang. *parasite* – pasożyt), ponieważ odpowiedzialność B za przestępstwo Y niejako „pasożytuje" na odpowiedzialności za przestępstwo X.

Warunkiem odpowiedzialności karnej współdziałającego B za przestępstwo Y jest zatem, po pierwsze, wejście w porozumienie (*common plan or purpose*) z A w zakresie popełnienia przestępstwa X. Podobnie jak w polskim prawie karnym, porozumienie charakteryzuje się akceptacją wspólnej realizacji czynu i może mieć ono charakter albo wyraźny, albo konkludentny. Wydaje się, że przestępstwo X musi być co najmniej usiłowane[111]. Po drugie, B, uczestnicząc w popełnieniu przestępstwa X, przewiduje, że A może popełnić przestępstwo Y. Odpowiedzialność B opiera się na tym, że pomimo tej świadomości dalej uczestniczył w przestępnym przedsięwzięciu[112].

W *Hui Chi-ming* podkreślono, że B musi przewidywać, że A popełni przestępstwo Y w trakcie popełniania lub w dążeniu do popełnienia przestępstwa X (*crime Y arose in the course of or in the furtherance of the commission of crime X*)[113]. Doktryna nie jest zgodna, jak rozumieć ten zwrot[114], natomiast w praktyce wydaje się, że oskarżyciel musi wykazać, że przestępstwo Y zostało popełnione „przy okazji" (*on the occasion of crime X*) popełniania przestępstwa X[115].

---

[109] Użycie po raz pierwszy terminu *parasitic accesory liability* przypisuje się J. C. Smithowi (tenże, *Criminal Liability*..., s. 453).

[110] (1985) 80 Cr App R 117.

[111] W. Wilson, D. Ormerod, *Simply harsh to fairly simple: joint enterprise reform*, „Criminal Law Review" 2015, s. 5.

[112] Hughes LJ w *R v. ABCD* (2010) EWCA Crim 1622.

[113] (1992) 1 AC 34.

[114] A. P. Simester, J. R. Spencer, G. R. Sullivan, G. J. Virgo, *Simester and Sullivan's*..., s. 203.

[115] T. Moloney QC i S. Natas, cytowani w House of Commons Justice Committee, Joint Enterprise – Eleventh Report of Session 2010-12, Vol. I (HC 1597, 2012) 8. Zob. także A. Green i C. McGourlay, *The wolf packs in our midst and other products of criminal joint enterprise prosecutions*, „Journal of Criminal Law" 2015, nr 79(4), s. 282–287; Law Commission, *Participating in Crime* (Law Com No 305, 2007) § 3.53.

Stanowisko wyrażone w sprawie *Chan Wing-Siu* zostało następnie zaaprobowane przez Izbę Lordów (sprawy *Powell and Daniels*[116] oraz *Rahman*[117]) i znalazło zastosowanie w licznych orzeczeniach sądu apelacyjnego[118]. Sądy podkreśliły również, że chodzi tu o świadomość *realnego* ryzyka (*real risk of crime Y*)[119] popełnienia przez sprawcę bezpośredniego przestępstwa, ocenianą subiektywnie, a nie z perspektywy tego, co współdziałający mógł i powinien był przewidzieć.

5. *R V. JOGEE*; *RUDDOCK V. THE QUEEN*

Sąd Najwyższy (Privy Council) w sprawach połączonych *Jogee*; *Ruddock*[120] dokonał zdaniem wielu rewolucji w doktrynie *complicity*[121]. *Parasitic accessory liability* została wyeliminowana z angielskiego prawa karnego.

Sąd Najwyższy postanowił o ujednoliceniu doktryny *accessorial liability* w tym sensie, że do sytuacji, które tradycyjnie określano jako *basic accessory liability* i *parasitic accessory liability* znajdą zastosowanie te same zasady dotyczące strony podmiotowej współdziałającego, tj. zamiar (*intention*) udzielenia sprawcy bezpośredniemu pomocy (lub nakłonienia go) w popełnieniu czynu zabronionego[122].

Samo przewidywanie (*foresight*), że podczas realizacji przestępstwa X inny współdziałający może popełnić przestępstwo Y nie wystarcza już do przypisania odpowiedzialności karnej za przestępstwo Y. Przewidywanie to może jednak stanowić dowód zamiaru. Zatem w sytuacji, gdy A i B dokonują wspólnie włamania, B będzie odpowiadał za zabójstwo domownika dokonane przez A tylko wtedy, gdy w sposób zamierzony ułatwił A zabójstwo lub zachęcał A do zabójstwa.

Sąd Najwyższy wskazał w istocie 3 powody swojej decyzji: po pierwsze, w 1984 r. w sprawie *Chan Wing-Siu* Privy Council dokonała błędnej interpretacji orzecznictwa; po drugie, doktryna *parasitic accessory liability* jest trudna do zastosowania w praktyce; po trzecie, jest ona nazbyt surowa[123].

Sąd wyjaśnił także, na czym ma polegać wina (*mens rea*; *fault requirements*) współdziałającego. Dla tzw. *strict (absolute) liability offences* (odpowiedzialność

[116] (1999) AC 1, (1997) 4 All ER 545.

[117] (2008) UKHL 45.

[118] M.in. *Smith* (2008) EWCA Crim 1342; *ABCD* (2010) EWCA Crim 1622.

[119] Np. Lord Hutton w sprawie *English* (1999) AC 1.

[120] Jogee (2016) UKSC 8; Ruddock (2016) UKPC 7, (2016) 2 WLR 681.

[121] R. Buxton, *Jogee: Upheaval in Secondary Liability for Murder*, „Criminal Law Review" 2016, s. 324.

[122] Zob. akapit 14 wyroku *Jogee*; *Ruddock*.

[123] Zob. akapity 80–84 wyroku *Jogee*; *Ruddock*.

obiektywna – sprawca odpowiada karnie niezależnie od winy)[124] wystarczy, że współdziałający pomaga (nakłania) sprawcy bezpośredniemu z zamiarem ułatwienia (nakłonienia) mu dokonania czynu stanowiącego *strict offence*[125].

Przy przestępstwach, których przesłanką popełnienia jest *mens rea*, współdziałający musi działać z zamiarem, by sprawca bezpośredni działał w sposób zawiniony. Jeżeli współdziałający nie miał zamiaru, by sprawca bezpośredni działał w sposób zawiniony, będzie odpowiadał za przestępstwa niewymagające winy (*strict*, *constructive or objective liability*), które popełnił sprawca bezpośredni. Na przykład: B nie będzie odpowiadał za morderstwo (*murder*), jeżeli nakłaniając A (czy udzielając mu pomocy), nie miał zamiaru, by A działał w sposób zawiniony[126] – B będzie natomiast odpowiadał za nieumyślne spowodowanie śmierci (*manslaughter*).

Wciąż jednak istnieje wiele niewyjaśnionych kwestii związanych z przesłanką winy w doktrynie *complicity.* Jedną z nich jest kwestia stanu świadomości współdziałającego w stosunku do tego, czy sprawca bezpośredni popełni przestępstwo. Na przykład w sytuacji, gdy B udziela pomocy A (np. pożycza nóż), będąc świadomym tego, że jest 99 zgodnych z prawem czynności, które A *może* wykonać, i 1 czynność, którą A *może* wykonać, a która stanowi przestępstwo.

Pojawia się też pytanie o losy osób skazanych na podstawie *parasitic accessory liability* przed wyrokiem w sprawie *Jogee*; *Ruddock*. Zgodnie z Section 2 Criminal Appeal Act 1968 apelacja będzie skuteczna, jeżeli wyrok skazujący zostanie uznany za „niepewny" (*unsafe*)[127]. Jak stwierdził sąd apelacyjny w sprawie *Johnson and Others*[128], „niepewność" oznacza, że istnieje realna szansa, że wyrok byłby inny, gdyby ława przysięgłych została poinstruowana w oparciu o nowy stan

[124] Jak zauważa E. Hryniewicz-Lach „odpowiedzialność karna bez winy oznacza na gruncie anglosaskiego prawa karnego odpowiedzialność pomimo stwierdzenia, że sprawca nie miał świadomości popełnienia czynu zabronionego, a zatem nie podjął swobodnie decyzji o jego popełnieniu. Jednocześnie nie stwierdzono jednak, że w sytuacji, w jakiej się znajdował, pozbawiony był możliwości dokonania dalej idących ustaleń czy czynności, by wykluczyć popełnienie przestępstwa, względnie że nie można było tego od niego oczekiwać. Czyli odpowiedzialność obiektywna (bez winy), to w istocie odpowiedzialność za popełnienie przestępstwa w wyniku niedbalstwa sprawcy, które obiektywnie można mu przypisać. W takim ujęciu odpowiedzialność zobiektywizowana istnieje także w polskim porządku prawnym, w art. 9 § 2 KK" (taż, *Kara kryminalna w świetle Konstytucji RP*, Warszawa 2015, Rozdział V, § 3). Można mieć jednak wątpliwości, czy jest to trafne ujęcie angielskiego prawa, ponieważ odpowiedzialność na podstawie zasady *strict liability* jest możliwa także wtedy, gdy sprawca nie byłby świadom popełnienia czynu zabronionego nawet przy zachowaniu należytej staranności, np. *Hobbs v. Winchester Corpn* (1910) 2 KB 471, CA, Kennedy LJ, 483, czy *Cundy v. Le Cocq* (1884) 13 QBD 207. Ponadto niedbalstwo (*negligence*) jest jedną z form *mens rea*.

[125] Akapit 99 wyroku *Jogee*; *Ruddock*: „S is liable if he assists or encourages *P*, intending to assist or encourage *P* in doing what is in fact a crime".

[126] W prawie angielskim dla morderstwa jest to działanie z zamiarem pozbawienia życia albo spowodowania ciężkiego uszczerbku na zdrowiu.

[127] Criminal Appeal Act 1968, s. 2, 18(2).

[128] (2016) EWCA Crim 1613, (2017) 1 Cr. App. R. 12.

prawny. Stanowisko sądu apelacyjnego w *Johnson and Others* wskazuje jednak, że apelacje osób skazanych na podstawie *parasitic accessory liability* rzadko będę skuteczne. W rozpatrywanej sprawie sąd stwierdził bowiem, że w danym stanie faktycznym przewidywanie (*foresight*) po stronie skazanego może wskazywać na jego zamiar warunkowy (*conditional intention*). Chodzi tu o sytuacje, w których A zamierza zrobić x albo osiągnąć y, *nawet jeśli* albo *tylko jeśli* nastąpi coś, czego A nie chce, np. dokonanie napadu na bank, *nawet jeśli* napotkany zostanie opór, zastrzelenie domownika *tylko wtedy*, gdy będzie mu utrudniał kradzież. Jednakże przewidywanie takich sytuacji nie oznacza koniecznie zamiaru. W przeciwnym wypadku istnieje ryzyko znacznego rozszerzenia konstrukcji zamiaru na gruncie prawa angielskiego, do tego stopnia, że „wchłonie" on lekkomyślność (*recklessness*), tj. nieusprawiedliwione i uświadomione podjęcie ryzyka.

6. WNIOSKI

Wyrok w sprawie *Jogee*; *Ruddock* nie pozostawia żadnych wątpliwości, że w nowym stanie prawnym *conditional intention* po stronie współdziałającego wystarcza do poniesienia przez niego odpowiedzialności karnej. Nie sposób nie odnieść wrażenia, że *conditional intention* wygląda jak przewidywanie przez A, że B może popełnić przestępstwo Y, połączone z decyzją A, by mimo to kontynuować wspólne z B popełnianie przestępstwa X. Wiele wskazuje zatem na to, że jedynie garstka wyroków skazujących będzie uznana za *unsafe*, a efekt *Jogee*; *Ruddock* może być mniejszy niż przypuszczano[129].

Należy również zastanowić się nad relacjami między doktryną *secondary liability* a *inchoate offences* po wyroku w sprawie *Jogee*; *Ruddock*. Biorąc pod uwagę nacisk na zamiar (*intention*), jaki położył Sąd Najwyższy w komentowanym orzeczeniu, wydaje się, że dysharmonia między tymi dwoma reżimami została jeszcze bardziej pogłębiona. Wspomniana wcześniej Section 47(5) Serious Crimes Act 2007 wprowadza bowiem dla podżegacza i pomocnika znacznie niższy standard niż zamiar (zgodnie z Section 47(5)(a)(ii) wystarcza lekkomyślność – *recklessness*). Jest to tym bardziej nieuzasadnione, że odpowiedzialność za *inchoate offences* jest niezależna od tego, czy przestępstwo podżegane zostanie popełnione[130]. Łatwość, z jaką oskarżycielowi będzie doprowadzić do wyroku skazującego na podstawie Serious Crimes Act 2007 w porównaniu z „konkurencyjną" doktryną *secondary liability*, w praktyce najprawdopodobniej doprowadzi do marginalizacji znaczenia tej drugiej.

[129] F. Stark, *The taming of Jogee?*, „Cambridge Law Journal" 2017, nr 76(1), s. 4–7.

[130] G. Virgo, *The relationship between inchoate and accessorial liability after Jogee*, „Archbold Review" 2016, nr 9, s. 6–9.

Z perspektywy doktryny kontynentalnej orzeczenie w sprawie *Jogee*; *Ruddock* zasługuje na aprobatę choćby z tego względu, że doktryna *parasitic accessory liability* funkcjonowała wbrew zasadzie indywidualizacji odpowiedzialności karnej na płaszczyźnie strony podmiotowej, tzn. każdy ze współdziałających w popełnieniu czynu zabronionego odpowiada w granicach swojej umyślności lub nieumyślności niezależnie od odpowiedzialności pozostałych współdziałających. W przypadku współsprawstwa, w razie ekscesu współdziałającego, który nie odnosiłby się do kwalifikującego następstwa, zasada indywidualizacji w art. 20 polskiego k.k. wyklucza możliwość odpowiedzialności współdziałającego, który nie dopuścił się ekscesu[131]. Sam fakt świadomości możliwości (przewidywanie, *foresight*), że współdziałający może dopuścić się ekscesu, nie jest wystarczającą przesłanką do poniesienia odpowiedzialności karnej[132]. Systemy kontynentalne wymagają jeszcze elementu woluntatywnego (np. godzenie się na popełnienie czynu zabronionego przy zamiarze wynikowym).

Warto jednak zwrócić uwagę, że w praktyce *foresight* w doktrynie *parasitic accessory liability* często bywał utożsamiany z *recklessness*, czyli przewidywaniem ryzyka i kontynuowaniem przestępnego przedsięwzięcia mimo to. Zaś różnica między *recklessness* a *dolus eventualis* jest mniejsza niż może się na pierwszy rzut oka wydawać[133].

W świetle *Jogee*; *Ruddock* już nie *foresight* a *intent* jest przesłanką odpowiedzialności karnej współdziałającego. Postawienie przez Sąd Najwyższy nacisku na konstrukcję zamiaru prognozuje bardziej spójny rozwój prawa w przyszłości. Jednocześnie podżeganie i pomocnictwo w ramach *secondary liability* stały się kategoriami bardziej pojemnymi – obejmą teraz sytuacje faktyczne, które tradycyjnie byłyby rozstrzygane na gruncie *parasitic accessory liability.* Zjawisko to pokazuje także, że konstrukcja współsprawstwa jest relatywnie wąska i niezbyt rozbudowana w prawie angielskim. Być może jednak nie ma to większego znaczenia z punktu widzenia praktycznego, skoro i tak Section 8 Accessories and Abettors Act 1861 zrównuje dla celów procedury i kary podżegacza i pomocnika ze sprawcą bezpośrednim.

Z całą pewnością *Jogee*; *Ruddock* jest fascynującym orzeczeniem i przyczynkiem do dyskusji na temat strony podmiotowej w ramach przestępnego współdziałania. Na zakończenie warto wskazać, że około sześć miesięcy po *Jogee*; *Ruddock* przed podobnym dylematem stanął Najwyższy Sąd w Australii (High Court)[134],

[131] Tak też niemiecka doktryna Mittäterexzess.

[132] Chyba że eksces prowadzi do wypełnienia znamion typu kwalifikowanego przez następstwo, ale nawet wtedy będzie to odpowiedzialność za typ nieumyślny na zasadach określonych w art. 9 § 3 k.k.

[133] Zwraca na to uwagę m.in. M. Dubber, T. Hörnle, *Criminal Law – A Comparative Approach*, Oxford 2014, s. 242 i n., a także B. Huber, (w:) A. Eser (red.), *Einzelverantwortung...*

[134] *Miller v. The Queen* (2016) HCA 30.

który jednak nie poszedł w ślady brytyjskiego odpowiednika i postanowił o utrzymaniu kontrowersyjnej doktryny *parasitic accessory liability*[135].

BIBLIOGRAFIA

Ashworth A., Horder J., *Principles of Criminal Law*, Oxford University Press 2013

Baker D. J., *Complicity*, *Proportionality*, *and the Serious Crime Act*, „New Criminal Law Review" 2011, nr 14(3)

Bloy R., *Grenzen der Täterschaft bei fremdhändiger Tatausführung*, „Goltdammers Archiv für Strafrecht" 1996, nr 143

Burchell J., *Joint Enterprise and Common Purpose*, „South African Journal of Criminal Justice" 1997, nr 10

Buxton R., *Jogee: Upheaval in Secondary Liability for Murder*, „Criminal Law Review" 2016

Cramer P., *Gedanken zur Abgrenzung von Täterschaft und Teilnahme*, (w:) A. Kaufmann i in. (red.), *Festschrift für Paul Bockelmann zum 70. Geburtstag*, München 1979

Dubber M., Hörnle T., *Criminal Law: A Comparative Approach*, Oxford University Press, 2014

Dyson M., *Might alone does not make right: justifying secondary liability*, „Criminal Law Review" 2015

Fincke M., *Der Täter neben dem Täter*, „Goltdammer's Archiv" 1975

Fletcher G. P., *Rethinking Criminal Law*, Boston 1978

Glazebrook P., *How Old Did you Think She Was?*, „Cambridge Law Journal" 2001, nr 60

Green A., McGourlay C., *The wolf packs in our midst and other products of criminal joint enterprise prosecutions*, „Journal of Criminal Law" 2015, nr 79(4)

Herzberg, R. D., *Täterschaft*, *Mittäterschaft und Akzessorietät der Teilnahme*, „Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft" 1987, nr 99

Horder J., *Strict Liability*, *Statutory Construction and the Spirit of Liberty*, „Law Quarterly Review" 2002, nr 118

House of Commons Justice Committee, Joint Enterprise – Eleventh Report of Session 2010-12, vol I (HC 1597, 2012) 8

House of Commons Justice Committee, Joint Enterprise: follow-up, Fourth Report of Session 2014-15 (HC 310, 2014)

Huber B., (w:) A. Eser (red.), *Einzelverantwortung und Mitverantwortung im Strafrecht*, Freiburg im Breisgau 1998

Hryniewicz-Lach E., *Kara kryminalna w świetle Konstytucji RP*, Warszawa 2015

Husak D., *Overcriminalisation*, Oxford University Press 2008

Kardas P., *Glosa do wyroku SN z 13 kwietnia 2006 r.*, *IV KK 40/06*, „Przegląd Sądowy" 2007, nr 6

Kardas P., (w:) W. Wróbel, A. Zoll (red.), *Kodeks karny. Część ogólna. Tom I. Komentarz do art. 1–52*, cz. 1, Warszawa 2016

[135] W Australii nazywanej *extended joint criminal enterprise liability.*

Kardas P., *Wstęp*, (w:) *Teoretyczne podstawy odpowiedzialności karnej za przestępne współdziałanie*, Kraków 2001
Krebs B., *Joint Criminal Enterprise*, „Modern Law Review" 2010, nr 73
Krebs B., *Joint Criminal Enterprise in English and German Law*, Oxford 2015
Law Commission's Consultation Paper No 183, *Conspiracy and Attempt* (2007)
Law Commission Consultation Paper No 195
Law Commission, *Participating in Crime* (Law Com No 305, 2007)
Law Commission's Report No 318 *Conspiracy and Attempts* (2009)
Liszewska, A., *Współdziałanie przestępne w polskim prawie karnym: analiza dogmatyczna*, Łódź 2004
Ormerod D., *Smith and Hogan's Criminal Law*, Oxford University Press 2011
Ormerod D., *Smith and Hogan's Criminal Law*, Oxford University Press 2015
Ranieri S., *Extended joint criminal enterprise in international criminal law: from foreseeability*, *to intention*, *to control over crime*, „Journal of Criminal Law" 2016, nr 80(6)
Roxin C., (w:) A. Hoyer i in. (red.), *Organisationsherrschaft und Tatentschlossenheit*, (w:) *Festschrift für Friedrich-Christian Schroeder zum 70. Geburtstag*, Heidelberg 2006
Simester A., *Appraising Strict Liability*, Oxford 2005
Simester A., *The Mental Element in Complicity*, „Law Quarterly Review" 2006
Simester A. P., Spencer J. R., Sullivan G. R., Virgo G. J., *Simester and Sullivan's Criminal Law – Theory and Doctrine*, Hart 2013
Smith J. C., *Criminal Liability of Accessories: Law and Law Reform*, „Law Quarterly Review" 1997, nr 113
Smith J. C., *Secondary Participation and Inchoate Offences*, (w:) C. Tapper (red.), *Crime*, *Proof and Punishment: Essays in Memory of Sir Rupert Cross*, Butterworths 1981
Smith K. J. M., *A Modern Treatise on the Law of Criminal Complicity*, Oxford 1991
Spencer J., Virgo G., *Encouraging and Assisting Crime – Legislate in Haste*, *Repent at Leisure*, „Archbold News" 2008, nr 9
Spencer J. R., *Trying to Help Another Person Commit a Crime*, (w:) P. Smith (red.), *Criminal Law: Essays in Honour of J. C. Smith*, Butterworths 1987
Stark F., *The taming of Jogee?*, „Cambridge Law Journal" 2017, nr 76(1)
Sullivan B., *Acessories and Principals after Gnango*, (w:) A. Reed, M. Bohlander (red.), *Participation in Crime – Domestic and Comparative Perspectives*, Ashgate 2013
Tkaczyk K., *Współczesny system karania w Anglii i Walii*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych" 2008, nr 1
Tröndle H., Fischer T., *Strafgesetzbuch und Nebengesetze*, München 2004
Turner J. W. C., *Sir WO Russell on Crime*, London 1964
Virgo G., *Making sense of accessorial liability*, „Archbold News" 2006, nr 6
Virgo G., *The Doctrine of Joint Enterprise Liability*, „Archbold Review" 2010, nr 6
Virgo G., *The relationship between inchoate and accessorial liability after Jogee*, „Archbold Review" 2016, nr 9
Wąsek A., *Kodeks karny. Komentarz (art. 1–31)*, t. 1, Gdańsk 1999
Wessels J., Beulke W., Satzger H., *Strafrecht Allgemeiner Teil*, Heidelberg 2014
Williams G., *Complicity*, *Purpose and the Draft Code: Part 1*, „Criminal Law Review" 1990
Williams G., *Innocent Agency and Causation*, „Criminal Law Forum" 1992, nr 3(2)
Wilson W., *Central Issues in Criminal Theory*, Portland, Oregon 2002

Wilson W., Ormerod D., *Simply harsh to fairly simple: joint enterprise reform*, „Criminal Law Review" 2015
Zoll A., Wróbel W., *Polskie prawo karne. Część ogólna*, Kraków 2010

CRIMINAL COMPLICITY IN ENGLISH LAW AFTER *R V. JOGEE*; *RUDDOCK V. THE QUEEN*

Summary

The combined decisions of the UK Supreme Court and Judicial Committee of the Privy Council in *R v. Jogee*; *Ruddock v. The Queen* caused upheaval in the English law on criminal complicity.

The Supreme Court/Privy Council decided that the law on criminal complicity „took a wrong turn" 33 years ago in the Privy Council ruling in *Chan Wing-Siu* which concerned a controversial doctrine of parasitic joint enterprise liability. According to the said doctrine, if A and B set out to commit a crime X (e.g. robbery) and B foresees that A might commit crime Y (e.g. murder) in the course of committing crime X, B will be liable for crime Y, even if he does not intend that crime Y be committed. The mere fact of foresight on B's part is enough for him to be criminally liable.

Decision in *Jogee*; *Ruddock* is of seminal importance as it overturned the doctrine of parasitic joint enterprise liability. It is doubtful, however, to what extent the Supreme Court has resolved the problems that have bedeviled this area of law. This article presents in outline the English law on criminal complicity and attempts to assess the changes that were introduced in *Jogee*; *Ruddock*. A number of issues still call for further refinement and resolution. It appears, however, that the emphasis the Supreme Court put on intention as a required standard of fault, draws, at least superficially, the continental (Polish and German) and English criminal law closer together in terms of *mens rea* requirements for secondary liability.

KEYWORDS

English criminal law, criminal complicity, joint enterprise liability, *Jogee*; *Ruddock*, mens rea

SŁOWA KLUCZOWE

angielskie prawo karne, przestępne współdziałanie, *joint enterprise liability*, orzeczenie w sprawie *Jogee*; *Ruddock*, strona podmiotowa